

Araştırma Makalesi

TÜRKİYE, İSVİÇRE, BELÇİKA VE NORVEÇ'İN GÖÇMENLERİN GÖNÜLLÜ GERİ DÖNÜŞLERİNE İLİŞKİN YAKLAŞIMLARI

Yakup Bulut

Prof. Dr., Gaziantep Üniversitesi

yakupbulut@gantep.edu.tr

orcid: 0000-0002-0838-4200

Ayşegül Bulut

Doktora Öğrencisi, Gaziantep Üniversitesi

aysegul6992@gmail.com

orcid: 0000-0003-0189-3042

Özet

Göç kavramı farklı nedenlerle olsa da bir şekilde insanların yer değiştirmesini içermektedir. İsteğe bağlı göçler belli ölçülerde istisna tutulursa, gönüllü geri dönüşler, çoğunlukla zorunlu göçe maruz kalanların kendi topraklarına geri dönme arzusunu dikkate almaktadır. Bu bağlamda, uluslararası hukukun ve yerel imkânların öngördüğü kriterler, geri dönmek isteyen göçmenler açısından çok önemlidir. Diğer bir ifade ile hayati tehlike ve güvenli yaşam açısından bir sorun olmadığı müddetçe, insanlar kendi ana topraklarında ve kendi kültürleri içinde yaşamayı istemekte, böylece gönüllü olarak geri dönmeyi arzu edebilmektedirler. Elbette ki, zorunlu göçe maruz kalanların, göç edilen ülkelerde kalış süreleri, yeni yaşam tarzları ve alışkanlıkların değişimi gönüllü geri dönüşleri etkilemektedir. Ancak insanların vatan algısı ve kendi topraklarında yaşama isteği, güçlü bir duygu olduğundan, gönüllü geri dönüşlerin her zaman mümkün olabileceğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Bugün birçok ülkenin, farklı isimlerle de olsa, geri dönüşe ilişkin benzer uygulamaları hayata geçirdiği görülmektedir. Geri dönüşler, "zorunlu" ve "gönüllü" şeklinde bir tasnife tabi tutulduğunda farklı uygulamalar olabilir. Ancak gönüllü geri dönüşlerde, bireyin iradesinin öne çıktığı söylenebilir. Örneğin Türkiye dahil, İsviçre, Belçika ve Norveç incelendiğinde, zorunlu geri dönüşler, politik, idari ve güvenlik nedenlerinden dolayı gerçekleşirken, gönüllü geri dönüşlerin, bireylerin kendi irade ve istekleri doğrultusunda gerçekleştiği görülmektedir. Gönüllü geri dönüş sürecinde, bireylere çeşitli alanlarda sağlanan destek hizmetleri, söz konusu ülkelerdeki geri dönüş uygulamalarının ortak ve baskın özelliğini oluşturmaktadır. Dolayısıyla, geri dönüşün gönüllülük temelli gerçekleştirilmesi için daha fazla çaba gösterildiği söylenebilir. Bu açıdan çalışma, bu dört ülkenin geri dönüşe ilişkin nasıl bir yaklaşım benimsediğini ve ne tür strateji ve uygulamaları hayata geçirdiğini ortaya koymaya çalışmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Gönüllü Geri Dönüş, Türkiye, İsviçre, Belçika, Norveç

THE APPROACHES OF TURKEY, SWITZERLAND, BELGIUM, AND NORWAY TO VOLUNTARY RETURN OF MIGRANTS

Yakup Bulut

Professor, Gaziantep University

yakupbulut@gantep.edu.tr

orcid: 0000-0002-0838-4200

Ayşegül Bulut

PhD Student, Gaziantep University

aysegul6992@gmail.com

orcid: 0000-0003-0189-3042

Abstract

The concept of migration involves people relocating for various reasons. With the exception of voluntary migration to a certain extent, voluntary return generally considers the desire of individuals who have experienced forced migration to return to their homelands. In this context, the criteria established by international law and local capacities are very important for migrants who want to return. In other words, as long as there are no life-threatening risk and safety concern, people tend to prefer living in their own lands and cultures and thus may wish to return voluntarily. Of course, the time spent in host countries, the adoption of new lifestyles, and changing habits can influence return decisions. However, since the sense of belonging to one's homeland and the desire to live in one's native land is a strong emotion, it would not be wrong to say that voluntary returns are always possible.

Today, it is seen that, many countries have implemented similar practices regarding return, albeit under different names. When returns are categorized as "compulsary" and "voluntary", there may be different practices. However, in voluntary returns, it can be said that the will of the individual comes to the fore. In countries like Turkey, Switzerland, Belgium, and Norway, forced returns occur due to political, administrative, and security reasons, while voluntary returns are based on individuals' own will. During the voluntary return process, support services provided to individuals in various fields constitute the common and dominant feature of the return practices in these countries. Therefore, it can be said that more effort is made to realize voluntary return. In this respect, the study tries to reveal what kind of approach to return these four countries have adopted and what kind of strategies and practices they have implemented.

Keywords: Voluntary Return, Turkey, Switzerland, Belgium, Norway.

Giriş

Göç eden insanlar, özellikle zorunlu göçe maruz kalanlar, farklı nedenlerle göç ettiği ülkelerde kalıcı da olabilirler. Bu anlamda, göç edilen ülkelerin yaşam şartları, göçmenlere karşı tutumları, kalma süreleri, birtakım hakların kullanımı, geri dönmeyi engelleyen hukuki sorunlar ve güvenlik sorunları gibi birçok faktör, göç edenlerin kararları üzerinde etki edebilmektedir. Bu açıdan bireyler, göç ettikleri ülkelerde bazen kalıcı olarak yerleşmekte, bazen de geri dönerek kendi ülkelerinde hayatlarını idame ettirme kararını verebilmektedirler. Diğer bir yaklaşımla, zorunlu göçe maruz kalan göçmenlerin kalıcı olmaktan çok şartların oluşması durumunda, gönüllü geri dönme isteğinde olduğu söylenebilir. Göç edilen ülkelerdeki siyasi, idari ve hukuki durum da göçmenlerin geri dönüşünü gerektirebilmektedir. Örneğin; uluslararası korumanın sona ermesi, göçmenlerin ülkenin güvenliği ve düzeni için tehdit edici unsurlar olarak

görölmeleri gibi sebepler, bireylerin geri dönüşünü zorunlu hale getirebilmektedir. Bütün bunlara rağmen "gönüllü geri dönüşlerin" altında yatan en önemli sebebin, göçmenlerin kendi ülkelerine, sosyo-ekonomik yapılarına, kendi kültürlerine ve yaşam biçimlerine duyulan özlem olduğu söylenebilir. Bu yaklaşımlar kadar, ülke uygulamaları da gönüllü geri dönüşler hakkında izlenen yol ve yöntemi ortaya koyabilmektedir.

Bu açıdan çalışma, Türkiye, İsviçre, Belçika ve Norveç ülkelerinde, geri dönüşe yol açan nedenler ile geri dönüşe ilişkin izlenen yöntem ve uygulamaları ele almaktadır. Genellikle bu dört ülkede gönüllü geri dönüşlere ilişkin izlenen yöntemlerde bir benzerliğin bulunduğu söylenebilir. Bu ülkelerde, zorunlu geri dönüşler daha çok ülkedeki idari karar sonucu ve güvenlik birimlerinin kontrolünde gerçekleştirilirken, gönüllü geri dönüşlerin, daha çok bireylerin gönüllü destekli geri dönüş programları bağlamında desteklendiği görölmektedir. Farklı aktörlerle işbirliği içerisinde gerçekleştirilen geri dönüş uygulamaları, bireylerin gönüllü ve güvenli biçimde geri dönüş yapmasına hizmet etmektedir. Ayrıca, geri dönüş sürecinde verilen desteğin yanı sıra, bireylerin geri dönüş yapması sonrası menşe ülkelerinde de yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak amacıyla sunulan yardımlar devam ettirilmiştir.

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden, betimleyici bir yöntem kullanılmıştır. Bu bağlamda, yazılı kaynaklar üzerinden birtakım analizler yapılmıştır. Çalışmanın amacı Türkiye, İsviçre, Belçika ve Norveç gibi ülkelere gönüllü geri dönüşün nasıl gerçekleştirildiği üzerine analizler yapmak ve tartışmalar gerçekleştirmektir. Bu bağlamda öncelikle kavramsal çerçeveye yer verilerek gönüllü geri dönüş kavramı ve kavramın kazandığı yeni boyutlar ele alınmıştır. Daha sonra Türkiye, İsviçre, Belçika ve Norveç'teki geri dönüş ve gönüllü geri dönüşlere ilişkin uygulamalar ele alınmıştır. Sonuçta ise birtakım tespitlere ve önerilere yer verilmiştir.

1. Geri Dönüş: Kavramsal ve Kuramsal Çerçeve

Göç olgusuna benzer şekilde, geri dönüş göçü de karmaşık bir yapı arz etmekte olup, bireyler, geri dönüş yapma ümidiyle göç etmektedir. Söz konusu bu durum; iş, eğitim gibi sebepler ile göç etmiş bireylerin yanı sıra, göç etmek mecburiyetinde kalmış bireylerin, göçe sebep olan şartların iyileşmesi durumunda, yaptıkları geri dönüş için de geçerlidir. Bu anlamda geri dönüş; "geri dönme ya da çıkış yapılan yere tekrardan götürülme faaliyet veya süreci" ne atıfta bulunmaktadır. Söz konusu geri dönüş; bir ülke sınırları içerisinde gerçekleşebileceği gibi, uluslararası sınırların ötesinde, ev sahibi ülke ile menşe ülke arasında da gerçekleşebilmektedir. Göçmen işçiler, mülteciler, sığınmacılar, düzensiz göçmenler bu kapsamda değerlendirilebilir (IOM, 2019: 7). Geri dönüş, bireyin kendi isteğiyle, devletin müdahalesi olmadan kendiliğinden gerçekleşebilirken, artık devletlerin müdahalesi yoluyla gerçekleşmekte, bu anlamda, uluslararası kuruluşlar ve sivil toplum kuruluşlarının desteğiyle, yardımlı gönüllü geri dönüş desteği ile gerçekleşmektedir (Samuel Hall/IOM, 2017: 2). Dolayısıyla, geri dönüşe, sağlanan destek ile geri dönüşün daha çok gönüllülük temelinde gerçekleştirilmesinin sağlanmaya çalışıldığı ifade edebilir.

Geri dönüşe ilişkin üzerinde uzlaşa sağlanmış bir sınıflandırma biçimi olmamakla beraber; zorunlu geri dönüş, gönüllü geri dönüş, yardımlı/destekli geri dönüş, yardımlı/destekli geri dönüş ve yeniden entegrasyon şeklindeki sınıflandırma, yaygın olarak kabul görmektedir. Gönüllü geri dönüş, bireyin çeşitli amaçlarını gerçekleştirdikten sonra, tekrardan bir geçiş ülkesine veya menşe ülkesine ya da bir diğer üçüncü ülkeye, kendi irade ve isteğiyle dönüş yapmasıdır. Zorunlu geri dönüş; devletin idari ve veya hukuki işlemleri doğrultusunda, bireyin geri dönüş yapma mecburiyetini ifade etmektedir. Örneğin; uluslararası koruma veya mültecilik statüsünün sona ermesi, bu bağlamda değerlendirilebilir. Yardımlı destekli geri dönüş; geri dönüş yapacak bireylere kolaylık sağlamak amacıyla, ekonomik, ulaşım, danışmanlık, entegrasyon konularında destek verilen geri dönüş türünü ifade ederken, yardımlı/destekli geri dönüş ve yeniden entegrasyon ise, geri dönüş yapan bireylerin menşe ülkelerine tekrardan entegre olabilmelerini sağlamak ve bu entegrasyon sürecini hızlandırmak amacıyla, barınma, istihdam, entegrasyon gibi konularda destek sağlanmasını ifade etmektedir. Özellikle danışmanlık hizmetleri ve yeniden entegrasyon programları, göçmenlerin yeniden uyum sağlanması noktasında önemli bir yere sahiptir (Bulut vd., 2017:1375; Bkz. Bulut ve Eraldemir, 2015:14). Geri Dönüş kararının verilmesinde aile ve toplum etki sahibidir. Aileye duyulan özlem, aileye destek olma gibi etkenler, planlı ve kendiliğinden geri dönüşlerde etkili olan unsurlardır. Aynı şekilde, göçmenler, menşe ülkedeki aile hayatının toplumsal ve kültürel

şartlarına göre, geri dönüş yapabilmekte, ya da geri dönüş yapmaktan vazgeçebilmektedirler. Yine topluluklar da geri dönüş kararını etkilemektedir. Örneğin; menşe ülkedeki toplumun hoşgörüsü, gönüllü geri dönüş desteği alma niyetindeki bireylerin kararını etkileyebilmektedir. Toplumsal damgalama da geri dönüş isteğini engelleyebilmektedir. Topluluklar, geri dönüş konusunda, göçmenlerin göç tecrübesinin sermayeleştirilmesini sağlayarak katkı sağlayabilmektedir. Göçmenler, yurtdışında kazandıkları yetenekleri, kaynakları kendi ülkelerinde işlevsel hale getirme ve yerel kalkınmayı desteklemek için de kendiliğinden geri dönüş yapabilmektedir. Yeniden göç edebilme kabiliyeti de geri dönüş kararını etkileyen bir başka faktördür. Bu anlamda, hedef ülkede haklara sahip olan bireyler, hareketlilik konusunda, sınırlamalara tabi değilken, hedef ülkede kalma hakkı bulunmaması sebebiyle, geri dönüş yapan bireyler, yeniden göç etme durumunda vize yasağı gibi kısıtlamalara tabi olmaktadır. Yeniden göç etme konusuna getirilen yasak, gönüllü dönüşe ilişkin destek üzerinde negatif bir etki ortaya çıkarabilmektedir (OECD, 2024: 12).

Göçmenin verdiği geri dönüş kararı karmaşık bir niteliğe sahipken, geri dönüşe ilişkin motivasyonlar da değişiklik göstermektedir. Bu anlamda; menşe ülkedeki politik, ekonomik ve toplumsal gelişmeler, iş akitlerinin sona ermesi, eğitimin tamamlanması, belirlenmiş hedefe ulaşılması gibi etkenler, bireyin geri dönüş kararı vermesinde etkili olmaktadır. Ayrıca, ev sahibi ülkede, ekonomik imkanlardaki eksiklik, dil ile ilgili güçlükler, sosyal alandaki izolasyon, ayrımcılık, aşına olunmayan kültürel çevreler, geri dönüşe neden olmaktadır. Kimi insanlar da ömürlerinin son kısmını evde geçirmek için, ya da hasta, yaşlı bireylere bakmak, savunmasız olan aile bireylerini korumak gibi ailevi görevleri yerine getirmek için geri dönüş yapmaktadır (IOM, 2019: 9). Geri dönüşü etkileyen faktörler arasında, beşeri sermaye de yer almaktadır. Bu anlamda, öğrenci göçlerinin örnek olarak verilebileceği, ev sahibi ülkede kazanılan beşeri sermayenin menşe ülkede daha yüksek kazanç sağlaması durumu da geri dönüşe yol açmaktadır. Göçmen bireylerin, sanayileşmiş ülkede iş üretkenliği, işyerinde organizasyon gibi konularda elde ettikleri bilgiler, göçmenin üretkenliği üzerinde, menşe ülkede, ev sahibi ülkedekine göre daha fazla arttırıcı bir etkiye sahiptir (Dustmann ve Weiss, 2007: 246). Geri dönüşte en önemli unsurlardan birisini de özellikle, ev sahibi ülkede, belirli bir süre sonra, bireylerin uluslararası koruma veya sığınma statülerinin sona ermesi ve bu anlamdaki zorunlu geri dönüşler oluşturmaktadır. Günümüzde, özellikle ülkelerin birçoğu tarafından bu zorunluluğun, gönüllü geri dönüş haline evrilmesi için destekli gönüllü geri dönüş programları ve faaliyetleri teşvik edilmektedir.

Chimni (2004), İkinci Dünya Savaşı sonrasındaki küresel mülteci problemlerine dair çözümlerin tarihi noktasında; 1945-1985 arası dönemi kapsayan ilk aşama ve 1985 yılında başlayan ikinci aşamadan oluşan 2'li bir sınıflandırma yapmıştır. İlk aşamayı oluşturan 1945-1985 yılları arasında, ilkesel olarak gönüllü geri dönüş benimsenmiş, ancak, uygulamada yeniden yerleştirme desteklenmiştir. 1985 yılında başlayan ikinci aşama da 3 döneme ayrılmaktadır. Bu anlamda; ilk dönemi oluşturan, 1985-1993 yılları arasında, gönüllü geri dönüş benimsenmiştir. İkinci dönem olan 1993 yılında, güvenli geri dönüş üzerinde durulmuştur. Zorunlu geri dönüş düşüncesinin benimsendiği 1996 yılı ise, üçüncü dönemi oluşturmaktadır (Chimni, 2004: 55). Savaşın ardından Avrupa'nın ekonomik anlamda gelişmesine katkısı büyük yük olan işgücü göçü hem göç veren hem göç alan ülkeler hem de göç eden bireyler tarafından geçici olarak görülerek bu konuda bir kalıcılık ya da entegrasyon durumu beklenmemiştir. Bahse konu işgücü göçü, ev sahibi ülkenin piyasasında denge sağlaması, göçmenin edindiği tecrübelerin ana ülkesine yarar sağlaması gibi nedenlerden dolayı olumlu olarak değerlendirilmiştir. Göçmenlerin geri dönüşüne ilişkin İsviçre, sıkı düzenlemelere sahipken, Almanya ve Fransa gibi ülkelerde, göçmenlerin kendiliğinden dönüş yapacağı varsayımı yer almıştır. Her ne kadar, çoğunluk geri dönüş yapmış olsa da 1970'li yıllarda, işçilerin geri dönme eğilimi ile politik ve ekonomik şartlar uyuşmamıştır. Bu anlamda, Avrupa'daki birçok hükümet, mali konuda sağladığı destekler ile geri dönüşü yönlendirmiştir (Dustmann vd., 1996: 216-217).

Cassarino (2004), geri dönüşe dair, "Neoklasik İktisat ve İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi", "Yapısalcı Yaklaşım", "Transnasyonalizm ve Geri Dönüş Göçü" ve "Sosyal Ağ Teorisi ve Geri Dönüş Göçü" şeklinde bir sınıflandırma yapmıştır. Neoklasik görüşe göre, geri dönüş, göç maliyetlerinin yanlış hesaplanması ve yüksek gelir elde edilmemesi durumlarında ortaya çıkmaktadır. Geri dönüşe yol açan, yurt dışında kazanılan tecrübelerin başarısızlığı ve beşeri sermayenin istenen biçimde ödüllendirilmemesidir. Göçmenler, daimî olarak yerleşmek ve aile birleşimi gibi amaçlarla yurt dışında kalma zamanlarını en üst düzeyde tutan kişiler biçiminde görülmektedir. İşgücü Göçünün Yeni Ekonomisi Teorisi'ne göre de göçmenlerin yurt

dışında kalma süreleri, hanelerine beklenen kazancı elde etmeleri ile sınırlıdır. Yapısalcı Yaklaşım'da, menşe ülkelere geri getirilen ekonomik kaynakların, geri dönüşe yönelik karar verme ve bireyin yeniden uyumu üzerindeki önemi vurgulanmaktadır. Bireylerin menşe ülkelerine geri dönüş sonrası, menşe ülkedeki toplumlara etkisini vurgulayan bu yaklaşım, bireylerin yeniliğin ve değişimin unsurları olarak görülmesinde, bağlamsal etkenlerin etkisi üzerinde durmaktadır. Geri dönüş yapan bireylerin göç deneyimlerinin biçimlendirilmesinde yetenekler ve mali sermayenin yanında, menşe ülkedeki yerel güç ilişkilerinin, geleneklerin ve değerlerin de etkisi vardır. Transnasyonalizm, göçün sürekliliğini vurgulamakta, geri dönüşün, göçün bitmiş olduğu anlamına gelmediğini savunmaktadır. Kendi ülkeleriyle güçlü bağlantıları olan göçmenler, ülkelerine ziyaretler yapmakta, hanelerine havaleler göndermekte, yeniden uyum şartlarını hazırlamaktadırlar. Geri dönüş; bilgi akışı, toplumsal ve ekonomik ilişkilerin sürekli döngüsellliği bağlamında değerlendirilmektedir. Sosyal Ağ Teorisi'ne göre, geri dönüş yapan bireyler ile eski yerleşim birimleri arasında kuvvetli bağlar vardır. Bireylerin, somut ve soyut kaynakların taşıyıcısı olarak görüldüğü bu yaklaşımda, bireyler ve aktörler arasındaki değerli unsurların karşılıklı biçimde değişimiyle, ağlar oluşmakta ve sürdürülmektedir (Cassarino, 2004: 255-266).

Geri dönüş yapan göçmenlere yönelik 3'lü bir tipoloji geliştiren Gmelch (1980), söz konusu göçmenleri; "geçici olarak göç etme eğiliminde olan ve sahip oldukları hedeflerin, geri dönüşün yapılmasında etkili olduğu göçmenler", "niyetleri kalıcı göç olanlar, fakat dış faktörlerin etkisiyle mecburi olarak geri dönenler" ve "yine sürekli olarak göç etmeyi isteyen, ancak, uyumun sağlanamaması ya da yurt özlemi gibi nedenlerle geri dönenler" şeklinde sınıflandırmıştır (Gmelch, 1980: 137-138). Cerase (1974), 4 çeşit geri dönüş olduğunu ifade etmiştir. Bu anlamda söz konusu geri dönüş türleri, "başarısızlık nedeniyle geri dönüş", "muhafazakâr geri dönüş", "yenilikçi geri dönüş", ve "emeklilik geri dönüşü" şeklindedir. Başarısızlık nedeniyle geri dönüş, kişilerin toplum içerisinde acı, korku ve terk edilmişlik hissi gibi nedenlerle geri dönüş yapmasını ifade etmektedir. Muhafazakâr geri dönüşte, yeni topluma entegre olamayan ve ülkelerinde küçük bir arazi almaya yetecek miktarda para ile dönme umudunda olan bireylerin geri dönüşünü anlatmaktadır. Yenilikçi geri dönüşte, göçmenin yeni toplumdan kaynaklı gereksinimlerini, kendi ülkesine dönüş yaptıktan sonra, göç tecrübesiyle edindiği yetenekleri ile karşılmasını ifade etmektedir. Emeklilik geri dönüşünde ise göçmenin, yaşlılık dönemini rahat bir evde geçirmek, emekli olmak amacıyla geri dönüş yapmasına atıfta bulunmaktadır (Cerase, 1974: 249-258).

Battistella (2018), "başarı geri dönüşü", "tamamlama geri dönüşü", "gerileme geri dönüşü" ve "kriz geri dönüşü/zorunlu geri dönüş" şeklinde 4'lü geri dönüş sınıflandırmasına gitmiştir. Başarı geri dönüşü, bireyin amacını gerçekleştirmiş olması sonrası, tekrardan ülkesine gönüllü dönüşünü ifade ederken, tamamlama geri dönüşü ise göçmenin hala yurtdışında kalmak istemesi, ancak, tamamlanan sözleşme nedeniyle, gönülsüz olarak geri dönmektedir. Gerileme geri dönüşünde ise, bireyin göç sürecinin henüz tamamlanmamış olmasına rağmen, çalışma şartlarındaki memnuniyetsizlik, yurda duyulan özlem, ailevi nedenler, istismar gibi sebeplerden dolayı geri dönüş yapmak zorunda kalmaktadır. Kriz geri dönüşü/zorunlu geri dönüş ise geri dönüşe, siyasi alandaki karışıklık, çevreden kaynaklı felaket, menşe veya varış ülkesinde alınan güvenlik kararlarının ya da siyasi kararların sebep olmasıdır (Battistella, 2018: 6-7).

Geri dönüşün teorik boyutu ile ilgili açıklamalardan da görüldüğü üzere, geri dönüş çok yönlü ve gerçekleşmesinde değişik nedenlerin rol oynadığı bir olgu veya süreci anlatmaktadır. Dolayısıyla, geri dönüşler gerek bireyler gerek toplumlar ve ülkeler gerekse de oluşan şartlar çerçevesinde farklı şekillerde olabilmektedir.

2. Türkiye, İsviçre, Belçika ve Norveç'te Geri Dönüş Strateji ve Uygulamaları

Bu başlık altında, geri dönüş uygulamalarının, Türkiye, İsviçre, Norveç ve Belçika'daki durumunu değerlendirilmeye çalışılmıştır.

2.1. Türkiye'de Geri Dönüş

Türkiye'de geri dönüş politikaları ve uygulamaları, esas itibarıyla, Suriyeli sığınmacılar doğrultusunda şekillenmektedir. 2010 yılında meydana gelen ve Arap Baharı olarak adlandırılan, ilk olarak Tunus'ta başlayan kargaşa ortamı, ilerleyen süreçte, diğer Ortadoğu ve Kuzey Afrika ülkelerine de yayılmıştır. Özellikle, söz konusu kargaşa ortamının Suriye'deki tezahürü ve bunun sonucu olarak da Suriye'den Türkiye'ye doğru yaşanan kitlesel göç hareketi, Türkiye'yi

göç konusunda gerek mevzuat gerekse de uygulama konusunda, yeni çalışmalar yapmaya yönelmiştir. Mevzuat düzeyinde, özellikle, 2013 yılında kabul edilen 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, yabancılar ile ilgili geniş düzeyde hükümlerin yer aldığı (Türkiye'ye giriş, Türkiye'den çıkış, çeşitli izinler, sınır dışı etme, geri gönderme yasağı, gönüllü geri dönüş, uluslararası koruma vb.) önemli bir düzenlemedir. Söz konusu düzenlemeyi takiben, 2014 yılında Resmi Gazete'de yayımlanan Geçici Koruma Yönetmeliği, geçici koruma rejimine yönelik düzenlemeleri içermesi bakımından önem taşımaktadır. Türkiye'de, kalabalık bir nüfusa sahip olan Suriyeli sığınmacılara, bu anlamda geçici koruma statüsü verilmiştir. Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun Uygulanmasına İlişkin Yönetmelik (2016) ile söz konusu çalışmalara devam edilmiştir. Uygulama açısından da ülkemizde, geri dönüşün desteklenmesine dair çeşitli proje ve faaliyetler gerçekleştirilmektedir.

Göç İdaresi Başkanlığı'nın 19.09.2024 tarihli verilerine göre, ülkemizde geçici koruma kapsamındaki Suriyeli sayısı, 3.092.536 kişidir. Önceki yıl (2023), 3.214.780 olan bu sayı, 2024 yılında azalma göstermiştir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024a). Ülkemizde, özellikle Suriye'li sığınmacıların çoğunlukta oluşu ve ilk yıllarda bu göçmenlerin geçici olarak ülkemizde kalacağı varsayılmasına rağmen, yıllar içerisinde, ülkede uzun süreli kalışları, göç politika ve uygulamalarında yeni düzenlemelere ve faaliyetlere duyulan ihtiyacı gözler önüne sermiştir. Türkiye, izlediği insan hakları, insani koruma ve açık kapı politikası temelli göç stratejisi ile Suriye'li sığınmacılara uzun süreli barınma, beslenme, eğitim, sağlık, istihdam gibi birçok alanda hizmet sunmaktadır. Türkiye'de, Suriye'li sığınmacıların uzun süreli kalışlarını gerektiren farklı nedenler bulunmaktadır. Söz konusu nedenlerin başında, öncelikle, Suriye'de normal hayat şartlarının oluşmamış olması ve bu nedenle, sığınmacıların geri dönüş yapamıyor olması gelmektedir. Bu anlamda, Türkiye, Suriye'nin kuzeyinde gerçekleştirdiği askeri operasyonlar ve güvenli bölge oluşturma faaliyetleri ile bir taraftan ülkemizde ulusal güvenliğin sağlanmasını ve Suriye'li sığınmacıların gönüllü ve güvenli biçimde geri dönüş yapmasını amaçlarken, diğer taraftan da Suriye'de yaşam koşullarının normale dönmesini amaçlamaktadır. Dolayısıyla, Türkiye'de göç ve geri dönüş ilişkili strateji ve uygulamaların, güvenlik eksenini etrafında şekillendiği söylenebilir.

1991 yılından itibaren, Türkiye'de faaliyet gösteren IOM¹, göçün emniyetli ve düzenli biçimde gerçekleştirilmesi noktasında hükümete destek sağlamaktadır. IOM, gerek ev sahibi ülkede gerekse de transit ülkede kalmayı tercih etmeyen ve bu anlamda, gönüllü olarak geri dönüş yapmak isteyen bireylere, Yardımlı Gönüllü Geri Dönüş ve Yeniden Entegrasyon (Assisted Voluntarily Return and Reintegration-AVRR) programı kapsamında, geri dönüş ve yeniden entegrasyon konularında yardım etmektedir. Ayrıca, IOM, mültecilerin üçüncü ülkelere yerleştirilmesinin yanı sıra, 2014'ten bu yana, Suriye'nin Kuzeybatı'sına yönelik yardım sağlamada öncü aktör rolünü sürdürmektedir. IOM, ayrıca, 2023 yılının Şubat ayında meydana gelen depremlerden dolayı, Kuzeybatı Suriye'deki bireylere yönelik; barınma, su, hijyen, sağlık, gıda güvenliği gibi konularda destek sağlamaktadır (<https://turkiye.iom.int/sites/g/files/tmzbd11061/files/documents/2023-12/iom-turkiye-snapshot-2023.pdf>).

Türkiye'de düzensiz göçün önlenmesi ve ülkede yasa dışı olarak yer alan göçmenlerin ülke dışına çıkarılmasına dair faaliyetler de yürütülmektedir. Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, Kara Kuvvetleri Komutanlığı, Sahil Güvenlik Komutanlığı, Emniyet Genel Müdürlüğü, Jandarma Genel Komutanlığı ve diğer ilgili aktörler, bu konuda birlikte hareket etmektedir. Düzensiz göç ile mücadele ve göçmenlerin ülkelere güvenli biçimde gönderilmelerini amaçlayan Geri Kabul Anlaşması da ülkemizde önemli bir yere sahiptir. Bu çerçevede, 2013 yılında, Avrupa Birliği ile "Türkiye Cumhuriyeti ile Avrupa Birliği Arasında İzinsiz İkamet Eden Kişilerin Geri Kabulüne İlişkin Anlaşma" imzalanmıştır. Yine 18 Mart 2016 tarihinde, düzenlenen Türkiye-Avrupa Birliği Zirvesi çerçevesinde, Yunanistan adalarından bir Suriyeli göçmenin alınıp, ülkemizdeki bir Suriyeli göçmenin üye ülkelere yeniden yerleştirilmesi kararı alınmıştır². Düzensiz göçe dahil olan yabancılar, sınır dışı edilme uygulamasına tabidir. Bu anlamda, sınır dışı edilmesine karar verilen ve çeşitli nedenlerden dolayı (Türkiye'ye giriş çıkış kurallarına uymama, kamu güvenliği ve düzeni açısından tehlike arz etme vb.) idari gözetime tabi olanlar, geri gönderme merkezlerine yönlendirilmektedir (Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, 2017: 56-64). Göç İdaresi Başkanlığı'nın 12.09.2024 tarihli verileri doğrultusunda, yakalanan düzensiz

¹ International Organization for Migration-IOM (Uluslararası Göç Örgütü)

² Bu uygulama, "1'e 1 Formülü" olarak da adlandırılmaktadır.

göçmenlerden ilk 10 uyuğu; Afganistan, Suriye, Türkmenistan, Filistin, Özbekistan, Irak, Fas, İran, Mısır ve Sudan oluşturmaktadır. Aynı verilere ve tarihe göre göre, yakalanan düzensiz göçmen sayısı ise 155.271'dir (Göç İdaresi Başkanlığı, 2024b).

Türkiye'de Ulusal Destekli Gönüllü Geri Dönüş (UDGGD) ve Yeniden Uyum mekanizması konusunda, ICMPD³ Türkiye Ofisi ve Göç İdaresi Genel Müdürlüğü işbirliği içerisinde faaliyet göstermektedir. Söz konusu mekanizmanın hayata geçirilmesine temel oluşturmak amacıyla, mekanizmanın paydaşları olan GİGM⁴, (Türk İşbirliği ve Koordinasyon Ajansı Bakanlığı (TİKA), Türk Kızılay ve Dışişleri Bakanlığı, 2019 yılında Niyet Mektubu'na, 2020 yılında ise İşbirliği Protokolü'ne imza atmıştır. Bu anlamda, Türkiye'de, UDGGD ve Yeniden uyum mekanizmasının ve geri dönüş politikasının hayata geçirilmesine katkıda bulunmak ve geri dönüş konusunda ihtiyaç duyulan danışmanlık ihtiyacına cevap vermek amacıyla, "Türkiye'de Geri Dönüş Danışmanlığı Kapasitesinin Desteklenmesi (ReConnect)" projesi geliştirilmiştir. İsviçre Federal Göç Müsteşarlığı (SEM), projeye finans sağlarken, projeyi hayata geçirme sorumluluğu ise ICMPD'ye aittir (https://www.icmpd.org/file/download/53506/file/TR_ReConnect_Factsheet.pdf)

2.2. İsviçre ve Geri Dönüş

İsviçre'de, zorunlu ya da gönüllü geri dönüş, uzun bir süre boyunca göç yönetiminin başarısında önem teşkil eden göstergeler olmuştur. 1990'lı yılların sonunda, Balkanlar'dan İsviçre'ye, çok sayıda mültecinin gelmesiyle geri dönüş, yeniden uyum gibi konularda yararlanan araçlar geliştirilmiştir. Bu anlamda, geri dönüş desteğine ilişkin ilk uygulamalar, 1990'lı yıllarda, İsviçre'de İltica Yasası kapsamında olan ve İsviçre'de yaşayan, büyük kısmını, Balkanlar'dan gelenlerin oluşturduğu bireylerin gönüllülük çerçevesinde geri dönmelerini sağlamak için oluşturulmasıyla başlamıştır (IOM, 2015: 7-9).

İsviçre'de sığınmacılara hem geri dönüş, hem de menşe ülkelerinde yeniden uyum sağlayabilmeleri konusunda destek vermek amacıyla, geri dönüş desteği uygulanmaktadır. Bahse konu destek konusunda, Devlet Göç Sekreterliği, İsviçre Kalkınma ve İşbirliği Ajansı, Uluslararası Göç Örgütü, kanton ajansları ve yardım kuruluşları, işbirliği içerisinde hareket etmektedir. Geri dönüş yardımına; hüküm giymiş suçlular ve yargılama anında ya da sonrasında sığınma sistemini suistimal eden kişiler hariç; sığınma statüsüne tabi olanlar, mülteci statüsünde olmalarına rağmen ülkelerine geri dönüş yapmak isteyenler, insan ticaretine maruz kişiler başvuruda bulunabilmektedir. Geri dönüş yardımı için bireylerin başvuracakları yerler arasında; kantonlarda yer alan danışma merkezleri, federal sığınma merkezleri, geçici federal merkezler, Cenevre ve Zürih havaalanlarındaki geçiş bölgeleri yer almaktadır (Switzerland Federal Department of Justice and Police-State Secretariat for Migration, 2024). Dolayısıyla, İsviçre'de geri dönüşün gönüllü olarak gerçekleştirilmesi konusunda, farklı aktörler tarafından göçmenlere sağlanan destek ve işbirliği ön plana çıkmaktadır.

Ayrıca kantonlarda ve eyaletlerde, sığınma başvurusunda bulunan kişilere verilen geri dönüş danışmanlık hizmetleri doğrultusunda, geri dönüş desteği ile ilgili bilgi verilmektedir. Söz konusu geri dönüş danışmanlık hizmeti, sığınma ve göç konusunda yetkili makamlar tarafından yapılabildiği gibi Kızıllaç, Caritas gibi sivil toplum örgütlerince de gerçekleştirilebilmektedir. Geri dönüş danışmanlığı hizmetleri bağlamında; geri dönüşe ilişkin planlamanın yapılması ve dönüş desteği gibi konularda bireylerle görüşme yapılmaktadır. Ayrıca kabul ve prosedür noktalarında geri dönüşe ilişkin danışmanlık hizmeti sağlayabilen Uluslararası Göç Örgütü de bireylere menşe ülke ile ilgili bilgiler sunabilmektedir. Geri dönüş danışmanlarına verilen eğitimin yanı sıra, söz konusu danışmanlar, Devlet Göç Sekreterliği tarafından düzenlenen bilgilendirme toplantılarına katılım sağlamaktadırlar (Switzerland Federal Department of Justice and Police-State Secretariat for Migration, 2021). İsviçre'de geri dönüş konusunda, bireylere çeşitli alanlarda verilen destek kapsamında çeşitli projeler de yürütülmektedir.

İsviçre'de gönüllü geri dönüş ve yeniden entegrasyon konularında bireylere destek sağlamak üzere, 2002 yılı itibariyle, Devlet Göç Sekreterliği'nin sağladığı finans desteği ve Uluslararası Göç Örgütü'nün yürüttüğü, "Reintegration Assistance from Switzerland (RAS)" projesinin amacı gerek menşe ülkeye, gerekse de bir üçüncü ülkeye dönüş sonrasında, bireylere mali

³ International Center for Migration Policy Center-ICMPD (Uluslararası Göç Politikaları Geliştirme Merkezi)

⁴ Göç İdaresi Genel Müdürlüğü

destek ve yeniden uyum konularında destek olmaktadır. İsviçre'deki geri dönüş danışmanlarının desteğiyle oluşturulan ve Devlet Göç Sekreterliği'nin onayına sunulan yeniden entegrasyon projelerinde, projeden faydalananların gereksinimleri de göz önünde bulundurulmaktadır. Savunmasız bireylere seyahat konusunda yardım, Devlet Göç Sekreterliği tarafından finanse edilen "SIM (swissREPAT-IOM Movement)" projesi çerçevesinde sağlanmaktadır. Söz konusu proje çerçevesinde, bireyin yeniden entegrasyonu konusunda da bireye kolaylık sağlanmaktadır (Tchalim, 2018: 1-37). Bir başka program olan, "Return Information Fund (RIF) Programme"nin amacı ise, geri dönüş ve yeniden entegrasyon konusunda, güncel, doğru ve itimat edilebilir bilgiler sunmaktır (IOM, 2015: 11).

Geri dönüş desteği konusunda, Federal Adalet ve Polis Departmanı (FDJP) ile yapılan ilk çerçeve anlaşma temelinde, Uluslararası Göç Örgütü'nün İsviçre'deki temsilcisi olan IOM Bern, 1994 yılından itibaren faaliyet göstermektedir. Gönüllü geri dönüş konusunda uzun süreli deneyim sahibi olan IOM Bern, ulaşım, danışmanlık, yeniden entegrasyon gibi konularda destek hizmeti sunmaktadır. Bu anlamda, örneğin; 2007 yılının Nisan ayından beri IOM Bern tarafından, "Return Assistance from Federal Asylum Centers" projesi uygulanmaktadır. IOM Bern, geri dönüş yapacak bireylere yönelik İsviçre'de farklı aktörlerle birlikte hareket ederek, uçuş desteği (tıbbi yardım, seyahat organizasyonları vb.) sağlamaktadır. Bireylerin menşe ülkelerinde yeniden entegrasyonunu kolaylaştırmak üzere, ilgili ülkedeki IOM ofisleriyle işbirliği yaparak, iş, konut desteği, meslek eğitimi, tıbbi destek konularında yardım etmektedir. IOM Bern, Devlet Göç Sekreterliği ile işbirliği yaparak, geri dönüşte destek sağlamak amacıyla, "Going Home" adıyla haber bülteni hazırlamaktadır. Ayrıca, IOM Bern, bireylerin geri dönüş konusunda net bir karara sahip olmasını sağlamak amacıyla, Swiss Return Information Fund (RIF) projesi kapsamında, ülkeye has bilgi formları ve "Business Ideas" gibi el kitabı hazırlamaktadır (https://switzerland.iom.int/sites/g/files/tmzbd11366/files/documents/iom-brochure_final-en.pdf). IOM Bern'in faaliyetlerine bakıldığında; geri dönüşe ilişkin desteğin, dönüş yapıldıktan sonra, bireylerin menşe ülkede, yeniden uyumlarının kolaylaştırılması sürecinde gösterilen faaliyetler ile devam ettiği görülmektedir.

Dolayısıyla, İsviçre'de geri dönüşün gönüllü olarak gerçekleştirilmesi için, çeşitli aktörler tarafından ve aktörler arası işbirliği aracılığıyla, farklı konularda verilen destek ile geri dönüş teşvik edilmektedir. Geri dönüşün bir zorunluluktan ziyade gönüllülüğe dayalı olmasının gerek menşe ülke, gerekse de ev sahibi ülke açısından daha yararlı sonuçları olabilecektir.

2.3. Belçika'nın Geri Dönüş Strateji ve Uygulamaları

Belçika'da; zorunlu geri dönüş politikaları, Göçmenlik Ofisi tarafından hayata geçirilirken, Fedasil (Federal Agency for Reception of Asylum Applicants-Sığınmacıların Kabulüne İlişkin Federal Ajans), ise gönüllü geri dönüş konusunda destek sağlamakla sorumludur. Göçmenlerin gönüllü geri dönüşlerini gerçekleştirebilmeleri ve ülkelerine yeniden uyum sağlayabilmelerine destek vermeyi amaçlayan ve bir devlet kurumu olan Fedasil, Uluslararası Göç Örgütü, Caritas International gibi birimlerle işbirliği içerisinde hareket etmektedir (EMN Belçium, 2023: 15-28).

Fedasil; Brüksel, Antwerp, Charleroi Ghent ve Liège'de 5 adet geri dönüş masasına sahiptir. Yine, Fedasil, Antwerp, Charleroi, Liège, Gent şehirleri ve Anderlecht komünününün de dahil olduğu CONEX⁵ ağı ile birlikte faaliyet göstermektedir, ayrıca kabul merkezlerinde ya da dönüş masalarında Fedasil'in geri dönüş danışmanları hizmet vermektedir. Geri dönüş danışmanlarının faaliyet amaçları; göçmenlerin bilgilendirilmesi, başvurularının değerlendirilmesi, geri dönüşün düzenlenmesi ve menşe ülkelerinde yeniden entegrasyon konularında yardımcı olunması konularını kapsamaktadır. Ayrıca, geri dönüş danışmanları, Yerel Kabul Girişimleri, Kamu Sosyal Yardım Merkezleri gibi birimlerin personellerine yönelik eğitim vererek, bilgi paylaşımında bulunmaktadır (<https://www.fedasil.be/en/voluntary-return/assistance-and-information>). Dolayısıyla, geri dönüşe ilişkin bilgi ve uygulamaların çeşitli aktörler tarafından bilinirliğinin artırılarak, göç yönetiminin kolay bir sürece dönüştürülmesine çalışıldığı ifade edilebilir.

Covid krizi bittikten sonra, Belçika'dan gönüllü geri dönüşte artış yaşanmıştır. 2023 yılında, Fedasil'in desteğiyle, 2,952 kişi menşe ülkesine geri dönmeyi tercih etmiştir. Geri dönüşün

⁵CONEX, Belçika'da, göçmenlerin doğru olarak bilgilendirilmesi ve yönlendirilmesi, göçmenlere destek sağlanması için, farklı aktörlerin bir araya geldiği ağı ifade etmektedir.

yapıldığı ülkeler arasında daha çok; Moldova, Moğolistan, Brezilya, Gürcistan ve El Salvador yer almakta olup, menşe ülkede yeniden uyum, IOM, Caritas International, yerel aktörlerce takip edilmektedir. Göçmenlerin, 2,069'u, menşe ülkelerinde, yeniden uyuma yönelik, ilave yardımdan faydalanmıştır. Geri dönüşe yönelik kimi programlar, Avrupa tarafından, AMIF⁶ fonları ile desteklenmektedir (Fedasil, 2024: 16). Belçika'da, sığınmacılara yönelik, ülkede kalmalarına ilişkin, haklarında olumlu kabul kararı verilen ve uluslararası korumadan yararlanabilen bireyler, oturma izni, konaklama, Kamu Sosyal Yardım Merkezi'nin desteğini alma gibi olanaklara sahip olabilmektedir. Ancak, kararın olumsuz olması durumunda ise, bireyin bölgeyi terk etmesi istenmektedir. Bu durumda bireyler, Fedasil'in gönüllü geri dönüşe ilişkin "açık geri dönüş alanları"na yönlendirilmektedir. Gönüllü geri dönüşü reddeden bireyler hakkında ise zorunlu geri dönüş süreci başlatılabilmektedir. Bireylerin, kapalı merkezlere gönderilmesi, bu kapsamdadır (AIDA-Asylum Information Database, 2023: 100).

Belçika'da geri dönüşe ilişkin uygulamalar incelendiğinde, bu uygulamaların daha çok gönüllü geri dönüşe yönelik olduğu göze çarpmaktadır. Geri dönüşün gönüllü olması durumunda, dönüş öncesi, dönüş sırası ve dönüş sonrası gibi farklı aşamalarda, bireylere destek sağlandığı ortaya çıkmaktadır. Ayrıca, geri dönüş gerçekleştirdikten sonra, menşe ülkede yeniden entegrasyonun daha kolay sağlanabilmesi için hizmetler sunulmaktadır. Zorunlu geri dönüş ise, Belçika'da, uluslararası korumadan yararlanamayan bireylerin, gönüllü dönüşten de yararlanmak istememeleri durumunda, yetkililer tarafından geri gönderilmesini kapsamaktadır. Yani zorunlu geri dönüşün tanımında da ifade edildiği gibi, dönüş, idari veya hukuki bir karar sonucu, zorunluluğa dayalı olarak gerçekleştirilmektedir.

2.4. Norveç'te Geri Dönüş

Norveç'te, ikamet etme durumu yasal olmayan bireylerin ülkeyi terk etmesi gerekmektedir. Bu anlamda ya menşe ülkeye ya da Avrupa Birliği ve Schengen bölgesi çerçevesinde geri dönüş hayata geçirilmektedir. Bireylerin, belirlenen süre içerisinde, ülkeyi terk etmemeleri halinde ise, polis tarafından sınır dışı etme uygulaması hayata geçirilebilmektedir. Geri dönüş konusunda, farklı aktörler faaliyet göstermektedir. Geri dönüş politikalarını da kapsayan hükümetin mülteci ve göç politikalarının eşgüdümü ve hayata geçirilmesi sorumluluğu, Adalet ve Kamu Güvenliği Bakanlığı'na aittir. Geri dönüş konusunda, Dışişleri Bakanlığı, menşe ülkelerle işbirliği içerisinde hareket etmektedir. Norveç'te ikamet başvuruları, girişin reddedilmesi, sınır dışı ve iptal davalarının işleme konulmasından sorumlu olan Göç Müdürlüğü (The Directorate of Immigration-UDI), ayrıca kabul merkezlerinde konaklama ve destekli geri dönüş konularıyla da ilgilenmektedir (Royal Norwegian Ministry of Justice and Public Security, 2024: 3). Norveç'te, gönüllü geri dönüşün desteklenmesi kapsamında, çeşitli faaliyetler ve programlar hayata geçirilmektedir.

Norveç'ten kendi ülkelerine kendi istekleriyle dönmek isteyen sığınmacılara ve düzensiz göçmenlere, düzenli ve insani biçimde dönmelerini sağlamak amacıyla, "Gönüllü Destekli Geri Dönüş Desteği Programı (The Voluntary Assisted Return Programme-VARP)" kapsamında destek verilmektedir. Bahse konu programdan, sığınma başvurusunda bulunup da başvurusu beklemede olanlar, sığınma başvurusu reddedilenler, sığınma başvurusu geri çekilenler, Norveç'te iltica kaydına ya da yasal statüye sahip olmayanlar yararlanabilmektedir. Program kapsamında; geri dönüşe ilişkin bilgi ve danışmanlık hizmeti, tıbbi yardım, seyahat desteği sağlanmaktadır. Bireylerin geri dönüşünü bu program çerçevesinde yapmak istemesi durumunda, çevrimiçi başvuru formunun doldurulması ve Norveç Göç Müdürlüğü'ne gönderilmesi lazımdır. Norveç Göç Müdürlüğü (UDI), IOM desteğine yönelik kabul edilen durumları, IOM'a yönlendirmektedir (<https://norway.iom.int/sites/g/files/tmzbd1756/files/documents/varp-brochures-web-english.pdf>).

Geri dönüşün mali açıdan desteklenmesi "Financial Support to Return-FSR" kapsamında gerçekleştirilmektedir. Bireylere verilecek destek miktarına, Norveç Göç Müdürlüğü karar vermekte olup, söz konusu tutar, Norveç'te değil de varış ülkesinde verilmektedir. Söz konusu maddi destekten kısa sürede faydalanmak isteyen bireylerin, mümkün olduğu kadar kısa süre içerisinde, yerel IOM ofisiyle irtibat kurmaları gerekmektedir. Ödenecek tutarın yerel

⁶ AMIF; Asylum, Migration and Integration Fund (Sığınma, Göç ve Entegrasyon Fonu), genel olarak, geri dönüş, yeniden entegrasyon gibi konularda destek sağlayan, yasal göçü sağlamak ve düzenli bir göç yönetimini sağlamayı amaçlayan, Avrupa Komisyonu finans aracıdır.

para birimiyle gerçekleştirilmesi öncelik olmakla birlikte, istisnai durumlarda, farklı bir para birimiyle de ödeme yapılabilmektedir (<https://norway.iom.int/frequently-asked-questions>). Geri dönüşün, daha kolay biçimde gerçekleştirilmesinde ve göçmenlerin geri dönüş eğilimi göstermesinde belirleyici bir etmen olarak maddi olanakların önemi, bu noktada ortaya çıkmaktadır.

Norveç'te zorunlu geri dönüşten ziyade, daha çok gönüllü geri dönüşlerin teşviki ve desteğine yönelik çalışmaların gerçekleştirildiği söylenebilir. Yani ülkede, baskın olan geri dönüş türü, gönüllü geri dönüştür. Özellikle IOM ve UDI, bu konuda önemli role sahip aktörler olarak karşımıza çıkmaktadır.

Sonuç ve Değerlendirme

Bugün, birçok ülkede geri dönüşler, göç politikalarının ve uygulamalarının önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Gönüllü veya zorunlu olsun, geri dönüş hem ev sahibi ülkedeki hem de menşe ülkedeki ilgili aktörleri, göç yönetim sürecinde harekete geçirmeye zorlamaktadır. Nasıl gönüllü geri dönüşlerde, bireylerin gerek geri dönüş öncesi gerekse de geri dönüş sonrası çeşitli hizmet sunumlarıyla desteklenmesi söz konusu ise, zorunlu geri dönüşler de ilgili birimlerin kontrolünde ve yönetiminde gerçekleşmektedir. Türkiye, İsviçre, Belçika ve Norveç ülkelerinde de geri dönüş konusundaki genel görünüm bu şekildedir. Bu ülkelerde, geri dönüş konusunda belirleyici olan yetkili aktörler ve gerçekleştirilen faaliyetler, aslında sadece ismen değişiklik göstermektedir. Strateji ve uygulamalarda benimsenen mantık ise aslında çok benzerdir. Özellikle, gönüllü olarak gerçekleştirilen geri dönüşlerde, maddi destek, seyahat desteği, danışmanlık hizmetleri, yeniden entegrasyon desteği gibi konular, ülkelerin geri dönüş konusundaki uygulamalarının ortak yönünü oluşturmaktadır.

Türkiye, İsviçre, Belçika ve Norveç ülkelerindeki geri dönüşle ilişkin uygulamalar göz önünde bulundurulduğunda, gönüllü geri dönüşlerin, göç ve göçmen sorununun çözümünde somut birtakim örnekler daha fazla ön plana çıkmaktadır. Bu ülkelerde, zorunluluktan ziyade, ülkeler tarafından verilen destek çerçevesinde ve bu anlamda gönüllü olarak gerçekleştirilen geri dönüş konusundaki faaliyetler, ülkelerin göç yönetimi uygulamalarına entegre olmuş biçimdedir. Yani geri dönüşün, sıkı tedbirler ve zorunluluk çerçevesinde gerçekleşmesinin yerine, daha çok gönüllü, güvenli ve destekli biçimde gerçekleştirilmesinin sağlanması konusunda ülkelerin ortak yönü bulunmaktadır. Ancak, bu çalışmaların artırılması ve bu süreklilik kazanması gerekmektedir. Bunun için geri dönüş konusunda etkili ve sürdürülebilir bir göç yönetiminin sağlanması gerekmektedir. Diğer bir ifade ile geri dönüşlerin, gönüllü, güvenli, onurlu ve insan onuruna yaraşır biçimde gerçekleşmesi ve süreklilik kazanması önemlidir. Ayrıca göçmenlerin geri dönüş yaptıktan sonra da uygun şartlar çerçevesinde kendilerine sağlanan desteğin sürdürülmesi gereklidir. Böylece geri dönüşler ile bir taraftan ev sahibi ülkelerde, göçmenlerden kaynaklı maliyetler, siyasal, kültürel, toplumsal ve kültürel düzensizlikler azalmış olacak, öte yandan menşe ülkenin bu konuda daha etkili tedbirler alması sağlanmış olacaktır.

Kaynakça

- AIDA-Asylum Information Database, (2023). "Country Report: Belgium", https://asylumineurope.org/wp-content/uploads/2024/05/AIDA-BE_2023-Update.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2024).
- Battistella, G. (2018). "Return Migration: A Conceptual and Policy Framework", 2018 International Migration Policy Report: Perspectives on the Content and Implementation of the Global Compact for Safe, Orderly, and Regular Migration, p. 3-14.
- Bulut, Y., Akın, S., ve Duruel, M. (2017). "Göç Ve Mülteci Akını Sonrası Suriyeli Göçmen Çocukların Uyum Ve Eğitim Sorunları Ve Çözüm Önerileri", Uluslararası Göç ve Mülteci Sorununun Çözümünde Kamu Yönetiminin Rolü, Uluslararası 11. Kamu Yönetimi Sempozyumu Bildiri Kitabı (Ed: Ahmet Yatkın), Elazığ, s. 1354-1376.
- Bulut Y. ve Eraldemir, Z. (2015). "Göç Olgusunun Farklı Boyutlarıyla Hatay İli İskenderun ve Dörtöyl Ölçeğinde İncelenmesi", (Ed: Yakup Bulut), Uluslararası Göç ve Mülteci Uyum Sorununda Kamu Yönetiminin Rolü, Umuttepe Yay. Kocaeli.
- Cassarino, J. P. (2004). "Theorising Return Migration: The Conceptual Approach to Return Migrants Revisited", International Journal on Multicultural Societies (IJMS), 6(2), p. 253-279.

- Cerese, F. P. (1974). "Expectations and Reality: A Case Study of Return Migration From the United States to Southern Italy", *The International Migration Review*, 8(2), p. 245-262 <https://www.jstor.org/stable/3002783>
- Chimni, B. S. (2004). "From Resettlement to Involuntary Repatriation: Towards a Critical History of Durable Solutions to Refugee Problems", *Refugee Survey Quarterly*, 23(3), p. 55-73. <https://www.jstor.org/stable/45053831>
- Dustmann, C., Bentolila, S. & Faini, R. (1996). "Return Migration: The European Experience", *Economic Policy*, 11(22), p. 213-250.
- Dustmann, C. & Weiss, Y. (2007). "Return Migration: Theory and Empirical Evidence from the UK", *British Journal of Industrial Relations*, 45(2), p. 236-256.
- EMN Belgium, (2023). "Detention and Alternatives to Detention in International Protection and Return Procedures in Belgium", https://home-affairs.ec.europa.eu/document/download/5f45dbe9-7caf-4dc9-9a24-297bb03454b7_en?filename=alternatives_to_detention_belgium.pdf (Erişim Tarihi: 11.09.2024).
- Fedasil, (2024). "Review 2023-Reception-Resettlement-Voluntary return", https://www.fedasil.be/sites/default/files/annual_report_2023.pdf (Erişim Tarihi: 13.09.2024).
- Gmelch, G. (1980). "Return Migration", *Annual Review of Anthropology*, 9, p. 135-159. <https://www.jstor.org/stable/2155732>
- Göç İdaresi Başkanlığı, (2024a). "Geçici Koruma", <https://www.goc.gov.tr/gecici-koruma5638> (Erişim Tarihi: 24.09.2024).
- Göç İdaresi Başkanlığı, (2024b). "Düzensiz Göç", <https://www.goc.gov.tr/duzensiz-goc-istatistikler> (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- Göç İdaresi Genel Müdürlüğü, (2017). "2016 Türkiye Göç Raporu", https://www.goc.gov.tr/kurumlar/goc.gov.tr/YillikGocRaporlari/2016_yiik_goc_raporu_haziran.pdf (Erişim Tarihi: 20.09.2024).
- <https://norway.iom.int/frequently-asked-questions> (Erişim Tarihi: 18.09.2024).
- <https://norway.iom.int/sites/g/files/tmzbd1756/files/documents/varp-brochures-web-english.pdf> (Erişim Tarihi: 17.09.2024).
- https://switzerland.iom.int/sites/g/files/tmzbd11366/files/documents/iom-brochure_final-en.pdf (Erişim Tarihi: 09.09.2024).
- <https://turkiye.iom.int/sites/g/files/tmzbd11061/files/documents/2023-12/iom-turkiye-snapshot-2023.pdf> (Erişim Tarihi: 21.09.2024).
- <https://www.fedasil.be/en/voluntary-return/assistance-and-information> (Erişim Tarihi: 13.09.2024).
- https://www.icmpd.org/file/download/53506/file/TR_ReConnect_Factsheet.pdf (Erişim Tarihi: 21.09.2024).
- IOM, (2015). "Ideas on How to Facilitate Departure, Return and Reintegration Assistance (Suggestions by the International Organization for Migration Office for Switzerland and the Swiss Red Cross)", https://publications.iom.int/system/files/pdf/ideas_on_how_to_facilitate.pdf (Erişim Tarihi: 07.09.2024).
- IOM, (2019). "Reintegration Handbook-Practical guidance, on the design, implementation and monitoring of reintegration assistance", https://publications.iom.int/system/files/pdf/iom_reintegration_handbook.pdf (Erişim Tarihi: 26.08.2024).
- OECD, (2024). "Return, Reintegration and Re-migration: Understanding Return Dynamics and the Role of Family and Community", OECD Publishing, Paris, <https://doi.org/10.1787/625fb5e6-en>
- Royal Norwegian Ministry of Justice and Public Security, (2024). "Return Strategy 2023-2029", <https://www.regjeringen.no/globalassets/departementene/jd/dokumenter/rapporter-planer-og-strategier/return-strategy-2023-2029-eng.pdf> (Erişim Tarihi: 17.09.2024).

- Samuel Hall, S./IOM (2017). “Setting standards for an integrated approach to reintegration-Summary Report”, (Commissioned by IOM and funded by DFID). https://www.iom.int/sites/g/files/tmzbd1486/files/2018-07/IOM_SA-MUEL_HALL_MEASURE_REPORT%202017_0.pdf (Erişim Tarihi: 15.09.2024).
- Switzerland Federal Department of Justice and Police-State Secretariat for Migration, (2021). “Return counselling”, <https://www.sem.admin.ch/sem/en/home/international-rueckkehr/rueckkehrhilfe/rueckkehrberatung.html> (Erişim Tarihi: 04.09.2024).
- Switzerland Federal Department of Justice and Police-State Secretariat for Migration, (2024). “Return Assistance”, <https://www.sem.admin.ch/sem/en/home/international-rueckkehr/rueckkehrhilfe.html> (Erişim Tarihi: 02.09.2024).
- Tchalim, B. (2018). “RAS – Reintegration Assistance from Switzerland (2018 Monitoring Report)”, https://switzerland.iom.int/sites/g/files/tmzbd11366/files/documents/Report_Systematic_Monitoring_2018_Final_en.pdf (Erişim Tarihi: 07.09.2024).